

ABDUQAYUM YÔLDOSHEVNING “PUANKARE” HIKOYASIDA METAFORA VA OBRAZ

Turobova Shirin Jamshid qizi

Navoiy davlat universiteti Tillar fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yonalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20535918>

Annotatsiya: Ushbu maqolada taniqli adib Abduqayum Yo'ldoshevning “Puankare” hikoyasidagi badiiy metaforalar va obrazlar tizimi tahlil qilinadi. Hikoyada inson taqdiri va hayotiy chalkashliklarning matematik konseptlar orqali yuqori darajada ochib berilganligi o'rganilgan. Shuningdek, asardagi bosh qahramon obrazi va uning ichki kechinmalari metaforik vositalar yordamida yoritib berilgan. Maqolada bosh qahramon obrazining ichki dunyosi, uning hayot qonuniyatlarini quruq mantiq asosiga qurishga urinishi va yakunda insoniy qismat oldidagi o'zligi ramziy vositalar yordamida yoritib beriladi.

Kalit sozlar

Abduqayum Yo'ldoshev, "Puankare", metafora, obraz, matematik konsept, badiiy tahlil, inson taqdiri, psixologizm.

Kirish

Zamonaviy o'zbek hikoyachiligida ijodkorlar inson qalbini, uning murakkab o'y-fikrlarini oddiy bayon qilishdan qochib, ramzlar va metaforalarga ko'proq murojaat qilmoqdalar. Bugungi nasrda voqealar ketma-ketligini shunchaki tasvirlash emas, balki chuqur falsafiy-ruhiy tahlil yetakchilik qilayotir. Badiiy ijodda lirik pafos va ramziylikning kuchayishi kitobxonni voqealar ortidagi yashirin ma'nolarni anglashga, qahramonlar bilan birga fikrlashga undaydi. Bu borada iste'dodli yozuvchi Abduqayum Yo'ldoshev ijodi o'ziga xos uslubi va badiiy tafakkur ko'lami bilan ajralib turadi.

Adibning «Puankare» hikoyasi inson taqdirini g'ayrioddiy — matematik qonuniyatlar va metaforik obrazlar orqali ifodalab berganligi bilan adabiyotshunoslikda alohida ahamiyatga ega. Muallif aniq fanlar terminologiyasini badiiy matnga olib kirish orqali inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini ochishga muvaffaq bo'lgan. Inson hayotining kutilmagan evrilishlari, uning ichki iztiroblari va oilaviy munosabatlar sotsiologiyasi asar tubiga yashiringan falsafiy konsepsiyani tashkil etadi. Ushbu maqolada mazkur hikoyaning g'oyaviy mazmuni, undagi yetakchi obrazlar tabiati va badiiy ko'chirishlar (metaforalar) tizimi tahliliga e'tibor qaratiladi.

Asosiy qism

Abduqayum Yo'ldoshev hikoyaga «Puankare» deb nom berish orqali asar asosiga ulkan bir metaforani joylashtiradi. Matematik olim Anri Puankare gipotezasi shunday deydi: har qanday yopiq uch o'lchamli faza sferaga (aylanaga) teng. Yozuvchi bu quruq matematik qonuniyatni inson qismatiga ko'chiradi. Asardagi bosh qahramon hayotni faqat aniq hisob-kitob, mantiq va formulalardan iborat deb hisoblaydi. Biroq yozuvchi bu tushunchani metafora sifatida qo'llav, inson qanchalik mukammal reja tuzmasin, baribir taqdirning yopiq aylanasini ichida ekanligini, hayot esa mantiq qoliplariga sig'masligini ko'rsatib beradi.

Hikoyadagi bosh qahramon obrazi — hayot go'zalligini, his-tuyg'ularni va odamiylikni quruq teoremlarga qurbon qilgan inson timsolidir. U har bir qadamini, hatto yaqinlari bilan bo'lgan munosabatlarini ham chizilgan chiziqdek aniqlikda bo'lishini xohlaydi. Qahramonning: «Teoremani isbotlash kerak. Inson hayoti ham isbot talab qiladigan ulkan bir teorema» degan qarashlari uning butun borlig'ini mantiqqa bo'ysundirganidan dalolat beradi.

Ammo uning ichki dunyosida kuchli dualizm (ikkiyoqlamalik) mavjud. Yozuvchi uning obrazini yaratishda badiiy psixologizmdan unumli foydalanadi: qahramon o'zining haq ekanligiga o'zini ishontirmoqchi bo'ladi, lekin uning ichki iztiroblari, botiniy isyoni baribir g'alaba qozonadi. Asarda qahramonning ruhiy evrilishi va hayotiy haqiqatni anglash lahzasi quyidagi iqtibosda juda go'zal ifodalangan: «Dunyoda shunday jumboqlar borki, ularni na Puankare gipotezasi, na eng murakkab matematik tenglamalar bilan yechib bo'ladi. Inson qalbining formulasi yo'q ekan...» Bu holat qahramon xarakterining dinamikasini, ya'ni asar davomida uning ruhan o'zgarib, hayotni boricha qabul qilishini ta'minlaydi.

Asarda faqat bosh qahramon emas, balki uni qurshab turgan muhit, u duch keladigan odamlar ham o'ziga xos ramziy ma'noga ega. Ularning har biri qahramonning quruq mantiqiy dunyosini parchalashga xizmat qiluvchi xarakterlar sifatida gavdalanadi. Yozuvchi qo'llagan har bir kichik detal — stol ustidagi qog'ozlar, chizmalar, tartib bilan taxlangan kitoblar qahramonning cheklangan va sun'iy dunyosini ifodalovchi metaforalar vazifasini bajaradi. Ammo yakunda bu tartib hayotning jonli oqimi va his-tuyg'ulari qarshisida to'zg'ib ketadi.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, Abduqayum Yo'ldoshevning «Puankare» hikoyasi adabiyot bilan aniq fanlar o'rtasidagi bog'liqlik qanchalik go'zal metaforalarga ko'chishi mumkinligini ko'rsatuvchi yorqin namunadir. Muallif bosh qahramon obrazi orqali bugungi kunning og'riqli nuqtalaridan birini ochib bergan: inson o'z hayotini, tuyg'ularini va oilasini qanchalik qat'iy rejalar yoki mantiqiy qoliplarga solishga urinmasin, baribir taqdir va qalb amri bu hisob-kitoblarni parchalab tashlaydi.

Asarni tahlil qilish jarayoni shuni ko'rsatadiki, hikoyaga asos qilib olingan Puankare gipotezasi shunchaki matematik termin emas, balki insonning o'z ichki dunyosiga, taqdir aylanasiga qamalib qolganining ramziy metaforasidir. Bosh qahramonning ichki iztiroblari va uning ruhiy evrilishi asar davomida mukammal ochib berilgan. Hayotni faqat formulalar va raqamlardan iborat deb biladigan inson, baribir kun kelib his-tuyg'ular, mehr va samimiyat oldida ojiz ekanligini tan olishga majbur bo'ladi. Abduqayum Yo'ldoshev o'zining g'oyat betakror mahorati bilan matematika va adabiyotning go'zal sintezini yaratib, o'zbek hikoyachiligiga yangicha falsafiy ruh olib kira olgan.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Yo'ldoshev A. Puankare (hikoyalar to'plami). – Toshkent: Adabiyot, 2021.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.
3. Yo'ldoshev Q. Yonayotgan so'z. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006.